

II РОЗДІЛ

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 378.1 (477):72

*М.А. Захарова
м. Харків, Україна*

АРХІТЕКТУРА ТА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ НАЙСТАРІШИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЄВРОПИ

Як пам'ятники, університетів будинки:
У кожного історія своя,
Вивчаю до останньої сторінки
Який вже рік про них літопис я!

Постановка проблеми. Твори мистецтва - неоціненне надбання людства, без якого неможливо уявити собі світової культури. Важливе місце в цьому надбанні займає архітектура, цей „кам'яний літопис світу”, в якому втілилися провідні ідеї минулого і сучасності, колективний геній народів, їх слава і гордість.

Архітектура є мистецтвом, що використовує всі досягнення людства і створює середовище, в якому ми живемо. Вона є також особливою мовою, на якій може до нас дійти розповідь про життя інших народів у інші часи. Тому так важливо навчитися розуміти цю мову, ознайомитися з історичним розвитком будівельного мистецтва.

Архітектура є мистецтвом, що використовує всі досягнення людства створює середовище, в якому ми живемо. Вона також є особливою мовою, на якій може до нас дійти розповідь про життя різних народів в інші часи. Тому так важливо навчитися розуміти цю мову, ознайомитися з історичним розвитком архітектури [4, с.6].

Перед нами стоїть складне завдання: як з багатющої скарбниці світової архітектури відібрати невелику кількість найвизначніших для тієї чи іншої епохи пам'яток.

Метою статті є аналіз, узагальнення і осмислення етапів розвитку архітектури країн Європи та історії створення її найстаріших університетів.

Досягнення поставленої мети доведено у викладі **основного матеріалу статті.**

Архітектура – мистецтво невіддільне від повсякденного життя людини. Воно обслуговує наші побутові і різного роду громадські потреби. І водночас доставляє нам радість, створює настрій, впливає на почуття людей [9, с. 111].

З точки зору виникнення, історичного розвитку й організації Європейська університетська освіта характеризується наявністю найстаріших і найвідоміших університетів, які захоплюють своєю архітектурою.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Коли навчальних закладів в імперії не вистачало - потрібно було створювати нові. Цар вважав, що Україні вистачить одного нового університету - у Києві, на базі Києво-Могилянської академії. В. Каразін, виходець зі Слобожанщини, переконав Олександра І,

що Харків більше підходить на роль університетського міста. По-перше, географічно він більш вигідно розташований, а по-друге...

Як і в випадку з побудовою Чернівецького університету, не останню роль зіграло фінансове питання: Каразін переконував, що більшу частину видатків місто візьме на себе. Ця новина була досить несподіваною для харківських дворян - гроші вони не дуже-то й дають. Каразін з красномовністю Цицерона переконує громаду, що університет перетворить місто на нові Афіни, а коли й це не подіяло - встає на коліна і просить не робити його в царських очах безчесним брехуном. (Пізніше він напише професору Тимковському: "Я погоджуюся бути смішним, аби лише встигнути бути корисним").

Ну, після ТАКОГО виступу громада посоромилася сказати "ні" - і почався збір 400 000 крб. (кошти довелося збирати самому В. Каразіну, об'їжджаючи поміщика за поміщиком та обіцяючи кому нагороду, кому орден), а харківське козацтво подарувало 125 десятин землі під майбутній навчальний заклад. Гроші надходили повільно, Каразін не вилазив з боргів, неодноразово закладав власний маєток, та свого добився.

Бібліотеці університету він дарує раритети з власної колекції. З-за кордону виписуються професори, які викладатимуть у навчальному закладі. Та все це не вберегло Каразіна від кляуз, якими задрісники засипали царя. Через кавардак у фінансових справах університету Олександр І відсторонює Василя Назаровича від усіх справ, пов'язаних з університетом. Кошти, які подвижник вкладав у будівництво з власної кишені, йому так ніхто й ніколи не поверне.

Та головним було те, що 17 (29) лютого 1805 р. Харківський університет було відкрито - щоправда, без участі В. Каразіна. Спочатку працювало лише чотири факультети: моральних і політичних наук, фізичних і математичних наук, медичних та мовних наук, плюс йшло навчання військової справи.

Будівлю споруджено на початку 30-х років ХХ століття за проектом архітекторів С.С.Серафімова та М.А. Зандберг-Серафімової, після Другої Світової війни реконструйовано за проектом архітекторів В.П. Костенка та В.І.Ліфшиця. В основі архітектури споруди – контраст між центральною висотною домінантною, підкресленою вертикальними прорізами зі скла, і боковими просторовими «крилами», де переважають горизонтальні компоненти.

Старий університетський корпус знаходиться досить далеко від пам'ятника Каразіну і, відповідно, нового головного корпусу університету.

Класицистичну споруду звели за проектом архітектора М. Тихменева в 1766-1777рр. В ті часи вона слугувала будинком губернатора.

За будівництвом слідували архітектори І. Вільянов і П. Ярославський. З 1805 по 1958 роки тут розміщався Харківський університет. Тут багато чого відбувалося. Вчився І. Мечніков (1862-64), зустрічалися Гулак-Артемівський та Міцкевич (1825), виголошував промови ідеолог націоналізму.

М. Міхновський. В 1905 р. перед будинком з'явилися барикади... Коротше, цікава доля випала споруді. З півночі старий корпус фланкує хімічний корпус університету (кінець ХVІІІ ст), зведений як флігель будинку. З півдня - та сама картина, але там вже фізичний корпус. Між старим корпусом та фізичним і хімічним збереглися дві брами. По вул. Університетській розташований новий корпус з університетською церквою (1823-1831), збудований за проектом професора Харківського університету С. Васильєва. В 1804 р. професором Делявиним та садівниками Стровальдом і Цетле-

ром було засновано Університетський ботанічний сад. Не на пустому місці - на базі Контемирівського саду, закладеного в 1792 р.

Вже в 1811 р. заслуги В. Каразіна перед Харківським університетом були визнані офіційно, а пізніше (1907) йому поставили пам'ятник, присвятивши його встановлення сторіччю заснування університету. Монумент виявився справжнім мандрівником: спочатку він переїхав з Університетського саду на вул. Університетську, а на його місце поставили пам'ятник Тарасу Шевченку, в 1963 р. В. Каразін знову переїжджає - тепер до нового корпусу учбового закладу.

Перед святкуванням 200-річчя університету (2005) монумент було перенесено до головного входу до університету.

Університет Франції. Сорбонна (Sorbonne)

Сорбонна – це історична назва всесвітньо відомого Паризького університету, який розташований у центрі Латинського кварталу. Найстаріший з університетів Європи створений у XIII столітті, коли були об'єднані церковні коледжі, які знаходилися на лівому березі Сени, недалеко від собору Паризької Богоматері. Скромний учбовий заклад, заснований каноніком Робертом де Сорбоном у 1257 році для бідних студентів, які вивчали теологію, скоро став головним центром вивчення богослов'я у країні.

У 1470 році у Сорбонні відкрилася перша паризька типографія. До цієї епохи відноситься й створення найбагатішої бібліотеки, для якої у 1481 році було збудовано окрему будівлю. У 1625 році кардинал Ришельє, який очолював Сорбонну, доручив реконструкцію готичної будівлі архітекторові Лемерсьє. З тих пір збереглася тільки часовня, купол якої з чотирма дзвіницями створений під впливом італійської архітектури. Усередині часовні, яка прикрашена фресками, знаходиться гробниця

кардинала Ришельє.

Сьогодні корпуси датуються XIX століттям. З боку вулиці Еколь знаходяться вестибюль, монументальні сходи й велика аудиторія-амфітеатр, яка прикрашена статуями Сорбона, Ришельє й великих французьких вчених, а також виконана Пюві де Шаванном велика, живописна аллєгорична композиція «Священный лес, на якій зображена Сорбонна в оточенні основних дисциплін».

Але далеко не зразу університет набув титул кращого навчального закладу Франції. В епоху Відродження Сорбонна не користувалася популярністю – достатньо згадати історію, яку Франсуа Рабле вкладав у слово «сорбоністи». Лише на початку XIX століття Сорбонна поступово набула справжньої слави. Будівля університету була перебудована у 1884-1901 роках за проектом архітектора Ено, а приміщення прикрашені фресками Пюві де Шаванна, які несли відбитки академізму у живописі. З боку бульвару Сен-Жермен пишні сходи ведуть у монументальну залу ректорату Паризької академії, які також розташовані у цій будівлі. У прямокутному дворі, поруч зі статуями Віктора Гюго й Віктора Кузена, розташована церква, де поховано кардинала Ришельє, покровителя й «другого засновника» університету. Цей храм, де часто проходять концерти класичної музики, багато бачив за свою історію, й, хоча деякі елементи його інтер'єру були втрачені під час Великої французької революції, він залишається справжнім шедевром класичної архітектури XVII століття.

У 1625 році, кардинал Ришельє доручає архітектору Лемерсьє перебудувати будівлю університету. Роботи були завершені у 1642 році. Від цих будівель збереглася тільки капела, купол якої з чотирма дзвіницями створений під впливом італійської архітектури. Усередині капели, прикрашеної фресками Пилипа Шампаня, знаходиться гробниця кардинала Ришельє. Протягом тривалого часу Паризький університет був найбільш великим у Європі навчальним закладом і науковим центром теології й юриспруденції. У часи Революції рішенням Конвенту університет було закрито, а на початку XIX століття відновлений на новій основі у якості вищої школи.

Фасад будівлі, який виходить на вулицю дез Еколь (Шкільну), декорований фігурами, що символізують науки. У вестибюлі встановлені статуї Гомера й Архімеда. Дві галереї оточують Великий амфітеатр на 2700 місць, який прикрашений статуями Роберта де Сорбона, Ришельє, Декарта, Паскаля й Лавуазьє, а також композиціями Пюві де Шаванна. У великій академічній залі знаходяться п'ять панно, виконаних у кінці минулого століття художником Бенжаменом-Констаном. Парадний двір Сорбонни прикрашають сучасні статуї. З університетом пов'язана діяльність видатних вчених, імена яких відомі всьому світу: Лавуазьє, Гей-Люссака, Пастера, Кюрі, Перрена, Ланжевена.

Сорбонська капела, де ніяких служб з часів революції більше не було, стала у наш час виставковою залою. Біля неї на Площі Сорбонни – кілька книжкових крамниць й різних кафе. Це одне з найбільш населених місць студентського Парижу [7, с. 253-265].

***Болонський університет – найстаріший університет Італії
(Alma Mater Studiorum Universita di Bologna, UNIBO)***

Болонський університет засновано в XI столітті. Це один з найстаріших університетів Європи. Навіть гордість французів Сорбонна посіла у світі лише друге місце за часом заснування. Особливістю Болонського університету було те, що він був юридичним навчальним закладом, де за головні предмети було римське і канонічне право. Лише у XIV столітті з'явилися факультети філософії, медицини та теології.

Це був перший університет, заснований у Західному світі (у 1088 році до н.е.) Університет Болоньї отримав Хартію (тут: право на заснування вищого навчального закладу у Середньовічній Європі) від Фредеріка I Барбаросси у 1158 році, але у XIX столітті, комітет істориків на чолі з Жиосу Кардуччі (Giosue Carducci), вивчивши історичні документи зробив висновок, що Університет був заснований у 1088 році, що робить цей університет можливо найбільш довго створюваним західним університетом (70 років). Університет Болоньї відомий своїми церковними курсами й курсами громадянського права [7, с.146-156].

«Червоно корпусні» університети

Термін «червоно корпусні» пояснюється кольором червоної цегли, з якої були збудовані будівлі, що входили до цієї групи університетів. Поширенню назви у значній мірі сприяла праця Брюса Траскота «Краснокирпичные университеты». У ній він дав гостру

критичну оцінку цим університетам, підкреслюючи наявність великої безодні між Оксбриджем й університетами з «червоної цегли, брудного сірого каміння й блакитної і жовтої черепиці [10].

До перших «червоно корпусних» університетів відносяться: Київський університет імені Т.Г. Шевченка, Оксфордський, Кембриджський, Манчестерський, Бірмінгемський, Ліверпульський, Лідський, Шеффилдський, Бристольський, Гульський, Ексетерський, Лістерський, Ноттінгемський, Саутгемптонський, Редінгський [3, с.23].

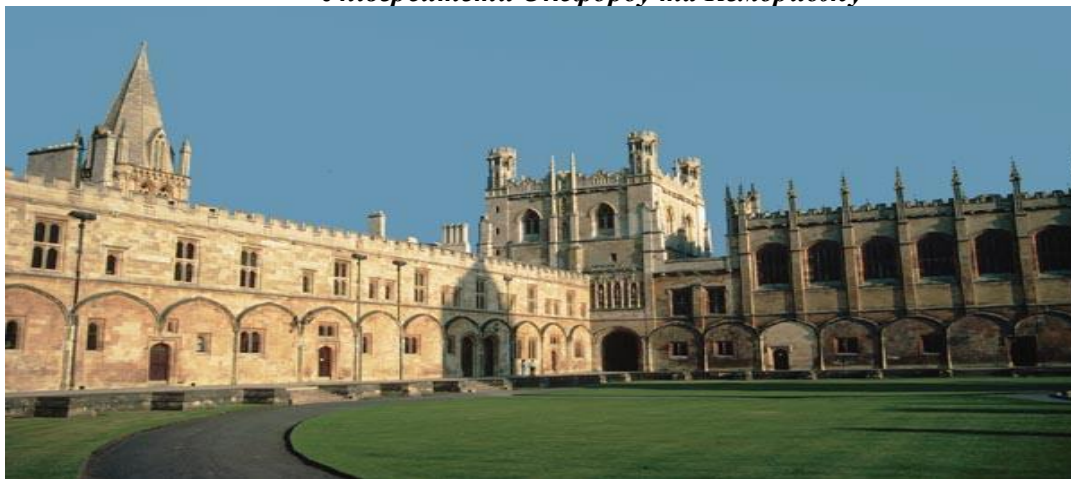

Будинок Головного («Червоного») корпусу університету збудований у 1837-42 рр. у формах класицизму за проектом архітектора Вікентія Івановича Беретті (1781-1842 рр.). Будівля являє собою величезний замкнений корпус з внутрішнім двором, довжина фасаду сягає 145.68 м. Стіни корпусу пофарбовано у червоний колір, чавунні бази та капітелі колон – у чорний.

Це відповідає кольорам стрічок ордену Святого Володимира (заснований у 1782 р.), чие ім'я носив університет, тому девіз ордену «Користь, честь і слава» (лат: "Utilitas, Honor et Gloria") був і його девізом. Зведений на вершині пагорба, будинок університету суттєво вплинув на формування архітектурного обличчя Києва в ХІХ столітті.

Будинок Гуманітарного («Жовтого») корпусу університету Т.Шевченка, збудований в 1850-52 рр. у формах класицизму за проектом архітектора Олександра Вікентійовича Беретті (1816-95 рр.), сина В.І.Беретті, автора проекту Головного корпусу університету. Будинок належав Першій гімназії (в гімназії викладали визначні історики М. Берлінський та М. Костомаров, серед вихованців – художники М.Ге та В.Левандовський, історик М. Закревський, економіст М. Бунге, поет М.Гербель, скульптор П. Забелло, письменники М. Булгаков та К. Паустовський, майбутні академіки Є. Тарле та О. Богомолець, А. Луначарський). У 1919 р. в будинку гімназії жив перший президент Академії Наук України академік В. Вернадський. З 1959 року будівля є учбовим корпусом університету.

Університети Оксфорду та Кембриджу

Університет Оксфорду бере свій початок з кінця XI століття, хоча точна дата його заснування залишається невідомою. Після того, як у 1209 році між студентами й горожанами вибухнула суперечка, деякі з академіків в Оксфорді збігли у місто Кембридж, де був заснований Університет Кембриджу.

З тих пір два університети весь час знаходяться в конкуренції один з одним.

Академічно, Оксфорд вважається одним з найкращих університетів світу.

Сам університет – як середньовічний замок (він, власне, так і будувався): за кам'яним муром – свій світ, чужих туди не пускають, всюди стоять таблички «Private».

Кембридж – у першу чергу університет, діючий навчальний та науковий заклад, і вже потім – пам'ятник історії та архітектури.

Архітектура Кембриджа, яка налічує близько 700 років будівництва й перебудов,

гордо вписується у навколишній сільський пейзаж. У Кембриджі безліч відкритих зелених просторів і, не звертаючи увагу на те, що вони знаходяться у центрі міста, на них нерідко можна побачити корів, що пасуться.

Кожен коледж міста відомий чимось своїм. Так, найперший коледж Кембриджа – Пітерхаус – був заснований у 1284 році. У бібліотеці Коледжа Корпус Крісті, заснованому у 1352 році, міститься незрівнянна колекція манускриптів. Квінс Коледж відомий своєю чудовою баштою головних воріт й дивовижним сонячно-місячним циферблатом XVII століття. Гонвілл енд Киз Колледж відомий своїми трьома воротами, які символізують академічні стадії життя студента: він входить у Ворота Смирения, проходить крізь Ворота Добродетели й виходить крізь Ворота Чести.

Вузькими середньовічними вулочками та площами ходять сучасні молоді люди – гарні, інтелектуальні, стильні. Одні кудись весь час поспішають, ковтаючи на ходу сендвич й запиваючи його мінеральною водою, інші – не поспішають, зупиняються біля вітрин крамниць, заглядаючи у риночні лавки, зустрічаються з друзями. А Кембридж такий, як і дві тисячі років тому.

Висновки. Архітектуру можна вважати одним із способів естетичного самовираження суспільства. Можна сказати, що архітектура – матеріалізована в монументальних формах інформація про час, суспільство, людей, стосунки між ними, їх культуру, смаки, спосіб мислення. Ця інформація не лише активно впливає на формування поведінки людей одного часу, але й пов'язує різні покоління та епохи, утворює важливу частину колективної пам'яті людства. Кращі, так звані „знакові” споруди кожної епохи втілюють її ідеали, етичні та естетичні, надаючи їм матеріальності. Перелік функцій архітектури настільки багатоплановий, що він практично співпадає з основними функціями культури. Як і культура, вона проходить через постійне оновлення, зберігаючи наступність, використовуючи досвід минулого та його спадщину. Створені архітектурою просторові структури набувають обрисів, відповідних укладеним схемам діяльності, та фіксують пов'язані з ними значення. У той же час система в цілому залишається відкритою подальшим змінам, щоб задовільняти нові потреби. Поєднання нового і старого в оточенні людини, досягнутого фізичним та духовним зусиллям різних епох, становить одну з форм „пам'яті” культури, яка забезпечує неперервність її розвитку та неповторний зміст її національних і місцевих типів. Недаремно час називають

вають „четвертим виміром” буття культури, а, отже, й архітектури як особливого способу матеріальної фіксації культурних кодів різних епох. Естетичні цінності архітектури впливають на те, як складається ставлення людини до життя, її ціннісні орієнтації. Організоване архітектурою оточення впливає на емоції, свідомість та поведінку людей. Естетичний вплив – необхідна частина функції соціалізації особистості, яку виконує архітектура. Втілені в архітектурі ідеї, уявлення про життя та його закономірності належать до найактивніших засобів ствердження певного світогляду та ідеології.

Список літератури: 1. Альберті Л.Б. «Десять книг про зодчество», Т.1. М.: Всесоюзная Академія архітектури, 1996. – 318с. 2. Ассєв Ю.С. «Шедеври світової архітектури» К.: Радянська школа, 1982. – 87с. 3. Барбарига А.А. «Британские университеты» М.: Просвещение, 1979. 4. Безпалова Н.Ю. Дитяча енциклопедія «Архітектура» Х.: «Фоліо», 2002.- 318с. 5. Вітрувій «Десять книг про архітектуру» М.: Всесоюзная Академія Архітектури, 1996. – 288с. 6. Конституція України Х.: «Фоліо», 2006. – 46с. 7. Мирошнікова В.В. Дитяча енциклопедія. «Країни світу. Європа» Х.: «Фоліо», 2005. – 316с. 8. Пономарьова Г.Ф. «Вища освіта України в парадигмі Євроінтеграції» Х.:, 2008. – 336с. 9. Толстих В.В. «Естетичні виховання» М.: «Вищі школа», 1987. 10. Bruce Truscot Redbrick University London, 1943.

М.А. Захарова

АРХИТЕКТУРА ТА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ НАЙСТАРІШИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЄВРОПИ

У статті досліджується роль архітектури у вихованні на основі невеликої кількості найвизначніших для певної епохи пам’яток, зроблена спроба виділити та описати основні етапи розвитку найстаріших вищих навчальних закладів Європи.

М.А. Захарова

АРХИТЕКТУРА И ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ САМЫХ СТАРЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ ЕВРОПЫ

В статье исследуется роль архитектуры в воспитании на основании небольшого количества самых известных для определенной эпохи памятников, сделана попытка выделить и описать основные этапы развития самых старых высших учебных заведений Европы.

M. Zaharova

THE ARCHITECTURE AND THE HISTORY OF THE OLDEST EUROPE UNIVERSITIES FORMATION

In the article the role of architecture is investigated in education on the basis of two-bit of the reminders known for a certain epoch, an attempt to select and describe the basic stages of development of the oldest higher educational establishments of Europe is done.